

també en el bearnès antic: «Item fo judyat per la costume que nulh jouse ni *usedelh* que hom doni a sa molher --- si mor la molher schetz [sic] linadge, que lo marit no es tengud de redder aquero» (PSW s. v.). No cal considerar aquestes formes romàniques manlleus del francès com ho proposa el FEW (xiv, 88a), atès que aquest duu només un ex. de gascó antic *ostilhe* (1376) i bearnès ant. *ustilbe* (1480), i que no té en compte la variant occitana *ordilba*, *-elba*, ni les formes catalanes i d'altres de l'ibero-romànic.

Altrament, USITILIA presenta una ï- no ben explicada, puix que d'acord amb ÛSUS i ÛTI esperaríem una ï-. És molt possible que el mot es va associar amb *hoste* en la seva història.⁷ Notem, amb aquest motiu, que en els dos exs. antics occitans citats (supra i n. 6) hom parla de «las *ordilbes* et ostensiles d'ostau» i «d'*ostilbes* d'ostau» respectivament i en un altre de Carcassona (1417-1450) hom posa en encant «la *ordelba* del dit ostal» (PSW s. v. *ordelba*). Això fa l'efecte que *ostilba* d'*ostal* fou usat paral·lelament a *ostilba* de *casa*, i així veure-hi una relació, entre *ostilba* (*ostelba*) i *hoste* i *hostal* era possible. Com hem notat ja, en els exemples catalans d'aquest mot trobem la grafia amb *h*- amb certa freqüència. Ara bé, si de fet hi hagués hagut un encreuament entre aquests mots, llavors la forma *hostalles* que va usar JRuysa amb el sentit de 'paraments de menjador i cambra a servei d'hostes (en un *hostal*)' podia ser al capdavant una relíquia moderna, poc coneguda, d'*ostilla*; cf. *ordalba* que cita Levy («Item devem lhi per i encant que fezem de *rauba* ---, de *ordalba* menuda») de *Les livres de comptes de Frères Bonis* (text gascó), sense aclarir-ne el sentit, pot ser en realitat una variant d'*ostalba*. Respecte l'ús del mot amb l'adj. *menut*, interessa notar «Livros et *ostillas menudas*, las quales sirven continuament en casa» (1285), que cita Tilander (*l. c.*) de F. Baer, *Die Juden im christlichen Spanien I, Aragonien und Navarra* (Berlín 1929).

Útil [Llull «totes aquestes coses són pus *útils* a vida de hom» (*Merav.*, *AlcM*); *Costi Tort.*, ed. Oliver, pàgina 122; *Spill*, 10286; «--- com sia obra molt *útil* e profitosa ---» (text S. xv, *DAG.*); 1472, JEsteve «--- fer tota cosa que-t sia *útil* ---» (d 3 r2); 1491 «Sanct Pau diu la pietat o la misericòrdia és *útil* a impetrar de Déu tots los béns de aquest món e de l'altre» (*Flors de virtut*, *DAG.*), pres del ll. *útilis*. En els textos del S. xv i després apareix a més com a substantiu (ús no del tot estrany al llatí) en la construcció a l'*útil* d'*algú* 'en benefici d'*algú*': c. 1462 «A la honor e *útil* del Principat» (*CoDoACA* xxii, 38); *Spill* «Ell sols, preveu / lo venidor, / ffa lo millor / (per bé nos mostre) / al *hútil nostre*» (v. 3914); «--- façau la guerra a tot *útil vostre* ---» (*Tirant*, ed. Ag., iv, 227); ib. i, 229; 1522 «jo Salui Clopes --- de la parròquia de Sant Ilarií, ereu y propietari del Mas Clopes --- per alguna vtilitat a mi y als meus --- ven y (=hi) ab titoll de pura vendició a deu anys primers vintens --- aquell coll de Mas Gayà per obs y (=hi) fer palomeras ab tots *útils* y profits de ditas palomeras --- durant los dits x anys, so és que pugau --- vellar y tayar

(=tallar) arbres per a servir ditas palomeras» (*BABL* i, 396), i encara en doc. balear de 1700: «Que se recompens --- en los *útils* que se podran hauer de las representacions» (*AlcM*); notem que la primera documentació del fr. *utile* m. «ce qui est utile, avantageux» és de l'any 1617 (*FEW* xiv, 89b). En els segles xv-xviii trobem derivats com *utilar*, *utilós*, *utilitós*, infra.

Utilar [tr. 'usar, utilitzar' (antiq.), 1503 «--- per no *utilar* als dits estudiants ---» (*CoDoACA* xli, 368); doc. de 1703 de Bna. (*DAG.*), de 1747 (*AlcM*); *utilar-se* 'aprofitar-se, beneficiar-se': 1493; «despedex Déu omnipotent de si aquells sacrificis antics, com aquell que no se n'*utilava*» (text de 1592, *DAG.*); a més, en escrit de S. xvii de Bna. (*DAG.*)]. *Utilitari* [Lab. 1888]. *Utilitarisme*. *Utilitat* [Llull, *Blanq.* i, 251.26; 1340-44, Tort. (*BABL* xi, 386); «--- provehir a *utilitat* de la ciutat ---»] (*Consolat*, ed. Moliné, cap. 43, p. 31b); BMetge («l'ànima de l'hom) forada grans muntanyes, fabrica ports a *utilitat* dels navegants, ha ornada la terra ab bells edificis» (*Somni*, *NCL.*, 30.14); 1472, JEsteve «*Utilitat*, profit ---: Utilitas. Fructus» (t5 v.); 1575, *TbPu*. «y qui no-u volrà creure, que prenga altre tant treball, --- si aguarda hauer-ne major *utilitat*» (p. 333); 1696, Lacav. etc.]. *Utilitós* [«--- cosa *utilitosa* ---», exs. de 1578 i 1642, *AlcM*], derivat antiquat.

Utilitzable [Noller]. *Utilització* [-s, Lab. 1888]. *Utilitzar* [-s-, Belv. 1805; Lab. 1840]. *Utilatge* [*DFA.*], pres del fr. *ouillage*. *Útilment* [1418]. *Utilós* (antiq.) [1448, *Llibre del Mostassaf de Mall.*, *AlcM*; («Evitar de dir *cosa utilosa* per *útil*» (*Regles d'esquivar*, *BABL* xxiii, 146); 1534, *Hist. de Soller*, *AlcM*; 1568 (*BSAL* vi, 173); 1568 «La cognició dels vents és molt *utilós*» (*DAG.*); altres exs. de *Llibre de la Peste* (1587) i d'Agustí, *Secrets Agric.* (1617) en *DAG.*].

Desútil antiq. ['inútil', «--- coses *desútils* ---», 1490, *Flors de virtut*, *DAG.*; m. 'cosa inútil, gravosa', 1579 «--- era *desútil* del poble ---» (*AlcM*); 1599]. *Desútilment* [S. xv, *DAG.*].

Inútil [1340-44, Tort. (*BABL* xi, 386); BMetge, *Somni* (*AlcM*); 1472, JEsteve]. *Inutilitat* [Belvitges 1805]. *Inutilització*. *Inutilitzar* [-s-, Belv. 1805]. *Inútilment* [*Spill*, 1019].

Inusitat [1390, *CoDoACA* viii, 316; «--- lo nocturn repòs --- tolent-me alguna volta a actes pus foriosos que sobtats, he a paraules me movien *inusitades*» (*Fiameta*, ed. gòtica, § 13, p. 26)], pres del ll. *inusitatus* id. *Inusitadament*.

Usitar 'usar', ant. [1344, *Ordin. Palat.*; 1452 «Los honorables consellers --- provehiren en Raphae Pujol --- de ésser corredor e crida --- ab los salaris e emoluments acostumats seguons los altres corredors e crides *han usitat* reebre» (*Man. Ardits* ii, 147; a. 1461 (ib., p. 366); c. 1460 «Aquell ha seny quant a fallia feta / si departir ne sab e vol del tot, / mas falliment té de rahó desfeta / lo qui la vol *usitar* e no pot» (*DAG.*); a. 1466 (*DAG.*)], pres del ll. *usitare*, freqüentatiu d'*uti*. *Usit* 'ús', apareix un cop en un doc. de 1575